

วรรณกรรมกาเผือก : สมบัติของชุมชนไทยยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี*

ดวงหทัย ลีอด้ง**

บทคัดย่อ

บทความนี้มุ่งศึกษาวรรณกรรมเรื่องกาเผือกและรวบรวมวรรณกรรมโบราณเรื่องกาเผือกที่พบในชุมชนไทยยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี

ผลการศึกษาพบว่า ชาวไทยยวนที่อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ๖๐ ปีขึ้นไปยังรู้จักเรื่องกาเผือกและยังเข้าร่วมประเพณีเทศน์กาเผือก ผู้วิจัยได้รวบรวมโบราณเรื่องกาเผือกตามวัดต่างๆ ในชุมชนไทยยวนแห่งนี้ รวม ๖ ฉบับ การวิจัยครั้งนี้มีส่วนช่วยกระตุ้นให้ชุมชนไทยยวนเห็นความสำคัญของมรดกทางภูมิปัญญาของตน

* บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์เรื่อง “การสืบทอดประเพณีเทศน์กาเผือกในชุมชนไทยยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี” โดยมี รองศาสตราจารย์สุกัญญา สัจฉายา เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ได้รับทุนจากโครงการทุนวิจัยมหาบัณฑิต สกว. ด้านมนุษยศาสตร์-สังคมศาสตร์ ประจำปี ๒๕๕๔ และทุน ๙๐ ปี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กองทุนรัชดาภิเษกสมโภช ประจำปี ๒๕๕๔

** นิสิตระดับปริญญาโทมหาบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Ka Phueak literature: Treasure of Thai Yuan Community, Amphoe Sao Hai, Changwat Saraburi*

Duanghatai Luedung**

Abstract

This article aims to study *Ka Phueak* literature in order to compile the original *Ka Phueak* palm leaf manuscripts in the Thai Yuan community, Amphoe Sao Hai, Changwat Saraburi.

The research reveals that the villagers aged over 60 years old are accustomed to the story and participate in the *Ka Phueak* chanting ceremony. Six copies of the manuscripts have been discovered in various Thai Yuan temples in the community. The ultimate aim of this research is to preserve the living tradition of *Ka Phueak* literature and *Ka Phueak* chanting ceremony in the Thai Yuan community and encourage the Thai Yuan community, especially the new generation, to realize and take part in the wisdom legacy of their ancestors.

* This article is part of the author's MA thesis entitled, "Transmission of *Ka Phueak* chanting ceremony in Thai Yuan community, Amphoe Sao Hai, Changwat Saraburi" Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University. I would like to express my gratitude to my advisor, Assoc.Prof.Sukanya Sujachaya for her suggestions and support. This research was partially funded by TRF Master Research Grants: TRF-MAG 2011 and also partially funded by 90th Year Chulalongkorn Ratchadapisek Sompoj Fund of Chulalongkorn University.

** MA student, Department of Thai, Faculty of Arts, Chulalongkorn University.

บทนำ

บทความนี้มุ่งนำเสนอข้อมูลการศึกษาวรรณกรรมเรื่องกาเหว่าและการรวบรวมวรรณกรรมโบราณเรื่องกาเหว่าที่พบในชุมชนไทยยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ข้อมูลที่ได้มาจากการสัมภาษณ์ (Interview) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน และชาวไทยยวนที่อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี งานวิจัยนี้เก็บข้อมูลระหว่าง พ.ศ. ๒๕๕๓ - พ.ศ. ๒๕๕๔

ไทยยวนที่กล่าวถึงในบทความนี้ หมายถึง กลุ่มคนที่พูดภาษาไทยถิ่นเหนือในเขตอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี นับเป็นชุมชนใหญ่ที่มีชาวไทยยวนอาศัยอยู่มากถึงร้อยละ ๘๐ ของพื้นที่ ชาวไทยยวนกลุ่มนี้มีถิ่นฐานเดิมอยู่ที่เมืองเชียงแสนซึ่งเป็นเมืองสำคัญเมืองหนึ่งของอาณาจักรล้านนา มีความเจริญรุ่งเรืองทั้งทางด้านศิลปกรรมศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม

การอพยพชาวไทยยวนจากเชียงแสนมาไว้ที่สระบุรีนั้น เกิดขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๓๔๗ อันเป็นปีที่ ๒๓ ในรัชสมัยแห่งองค์พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ พระองค์โปรดเกล้าฯ ให้พระเจ้าหลานเธอ กรมหลวงเทพหริรักษ์ และพระยายมราช ยกทัพพร้อมกับกองทัพเจ้าอนุวงศ์เมืองเวียงจันทน์ เจ้าอุปราชเมืองเชียงใหม่ เจ้านครน่าน และเจ้าครลำปาง เข้าล้อมตีเมืองเชียงแสน เผาทำลายเมืองและอพยพผู้คน เพื่อไม่ให้เป็นที่มั่นแห่งชาติศึกพม่าในคราวต่อไป ดังปรากฏในพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ของเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ขำ บุนนาค) ความว่า

...คราวนั้นกองทัพได้ครอบครว้ ๒๓,๐๐๐ เศษ ก็รื้อกำแพง
เผาบ้านเมืองเสีย แล้วแบ่งปันครอบครว้กันเป็น ๕ ส่วน ให้ไปเมือง
เชียงใหม่ส่วน ๑ เมืองนครลำปางส่วน ๑ เมืองน่านส่วน ๑ เมือง
เวียงจันทน์ส่วน ๑ อีกส่วน ๑ ถวายลงมา ณ กรุงเทพฯ โปรด
ให้ตั้งบ้านเมืองอยู่เมืองสระบุรีบ้าง แบ่งไปอยู่เมืองราชบุรีบ้าง...^๑

^๑ เจ้าพระยาทิพากรวงศ์, พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ (กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร, ๒๕๔๕), หน้า ๙๔.

ตามพระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑ ที่ว่าโปรดให้ตั้งบ้านเมืองอยู่เมืองสระบุรีนั้น ก็คือ ตั้งบ้านเรือนอยู่ในท้องที่ของอำเภอเสนาให้ปัจจุบัน โดยอยู่ริมสองฝั่งแม่น้ำป่าสัก ภายหลังเมื่อมีบุตรหลานมากขึ้นก็ย้ายถิ่นฐานออกไปตั้งบ้านเรือนทำนาทำไร่ไกลจากฝั่งแม่น้ำป่าสักออกไป^๒ ปัจจุบันมีชาวไทยยวนอาศัยอยู่เป็นชุมชนใหญ่ใน ๙ ตำบล ๖๗ หมู่บ้าน จาก ๑๒ ตำบล ๑๐๓ หมู่บ้าน คือ ตำบลเสนาให้ ตำบลสวนดอกไม้ ตำบลต้นตาล ตำบลพระยาท ตำบลท่าช้าง ตำบลศาลาไรไทย ตำบลวีวังาม ตำบลบ้านยาง และตำบลหัวปลวก อีก ๓ ตำบล คือ ตำบลเรียงราง ตำบลม่วงงาม และตำบลเมืองเก่า มีกลุ่มชาวไทยเชื้อสายลาวที่ได้อพยพมาหลายครั้งหลายคราอาศัยอยู่มาก

ปัจจุบันชาวไทยยวนที่อพยพมาอาศัยอยู่ในเขตภาคกลางเมื่อสองร้อยปีก่อนยังคงเรียกตนเองว่า “คนยวน” มาจนถึงทุกวันนี้ ในขณะที่คนในภาคเหนือไม่ได้เรียกตนเองว่าเป็นคนยวน แต่เรียกว่า “คนเมือง” เพื่อแบ่งแยกตนเองออกจากพม่า” จาก การสัมภาษณ์ชาวบ้านอายุ ๓๐ ปีขึ้นไปในอำเภอเสนาให้ โดยเฉพาะตำบลต้นตาล ตำบลพระยาท และตำบลท่าช้างซึ่งนับเป็นพื้นที่ที่มีชาวไทยยวนอาศัยอยู่มาก พบว่าพวกเขามีความภูมิใจที่จะบอกว่าตนเองสืบเชื้อสายมาจากชาวโยนกนครหรือชาวเชียงแสน และชาวบ้านกลุ่มนี้จะกล่าวถึงเรื่องราวในประวัติศาสตร์เกี่ยวกับการอพยพของชุมชนของตนเมื่อครั้ง พ.ศ. ๒๓๔๗ หรือในช่วงรัชกาลที่ ๑ รวมถึงผู้นำชุมชนในการอพยพครั้งนั้น ได้แก่ ปู่เจ้าฟ้า ปู่คัมภีระ และหนานสิบตะได้อีกด้วย

ชาวไทยยวนที่อพยพมาจากเชียงแสนในครั้งนั้นได้นำภาษาและวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ติดตัวมาด้วย และยังมี การสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้โดยเฉพาะในกลุ่มชาวไทยยวนรุ่นอายุ ๔๐ ปีขึ้นไป ดังเห็นได้จากวัฒนธรรมประเพณี เช่น ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ ประเพณีถวายสลากภัตที่เรียกว่า “บุญกินข้าวสลาก” ประเพณีเทศน์มหาชาติ ประเพณีเทศน์กาเผือก และภาษา ทั้งภาษาพูดที่เรียกว่า “ฟุยวน” ซึ่งใกล้เคียงกับภาษาถิ่นล้านนาหรือ “คำเมือง” และตัวอักษรที่เรียกว่า

^๒ พินทร น้อยพุทธา, “ไทยยวนในจังหวัดสระบุรี,” *สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง* ๖ (๒๕๔๒): ๒๗๔๐.

^๓ สงวน ไชติสุนทรต้น, *ไทยยวน-คนเมือง* (กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒), หน้า ๑๙๐.

“หนังสือยวน” ซึ่งเป็นอักษรธรรมล้านนา นอกจากนี้ยังพบว่ายังมีคัมภีร์โบราณจำนวนมากอยู่ในวัดของชุมชนไทยยวน นำเสียดายว่าปัจจุบันชุมชนขาดผู้รู้ “หนังสือยวน” จึงทำให้วรรณกรรมจำนวนมากไม่ได้รับการดูแลรักษาและนำมาถ่ายทอด

ภาษาและตัวอักษรของชาวไทยยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี

สิ่งที่บ่งบอกความเป็นคนไทยยวนที่ยังเห็นได้ในชุมชนไทยยวนปัจจุบัน คือ ภาษา ผู้สูงอายุและชาวไทยยวนอายุ ๓๐ ปีขึ้นไป ยังพูดภาษาไทยยวนอยู่แทบทั้งสิ้น กลุ่มวัยรุ่นนพอพงและพูดได้บ้าง โดยจะพูดเป็นภาษาไทยภาคกลางแต่มีสำเนียงและคำศัพท์ไทยยวนปนอยู่บ้าง แต่กลุ่มเด็กรุ่นหลังจะพูดภาษาไทยภาคกลางกันเกือบทั้งหมดแม้ว่าทั้งพ่อและแม่จะเป็นคนยวนก็ตาม ผู้วิจัยพบว่าในชุมชนที่อยู่ติดถนนสาย สระบุรี-เส้าไห้ ฝั่งที่ติดกับอำเภอเมืองสระบุรี มีเพียงผู้สูงอายุที่ยังพูดภาษาไทยยวน ชาวไทยยวนอายุ ๓๐ ปีขึ้นไป ใช้คำศัพท์ในภาษาไทยภาคกลางแต่มีบ้างที่ออกสำเนียงเป็นยวน ส่วนกลุ่มวัยรุ่นและกลุ่มเด็กรุ่นหลังจะพูดภาษาไทยภาคกลางทั้งสิ้น เหตุที่เป็นเช่นนี้ อาจเป็นเพราะกลุ่มผู้สูงอายุอาศัยอยู่เฉพาะในชุมชนของตน เรียนหนังสือที่วัด อีกทั้งสมัยก่อนการคมนาคมก็ไม่สะดวกเท่าปัจจุบัน โอกาสติดต่อกับคนนอกกลุ่มมีไม่มากนัก จึงไม่ค่อยได้รับอิทธิพลทางภาษาจากคนกลุ่มอื่น ยังคงพูดภาษาไทยยวน โดยใช้คำศัพท์และสำเนียงแบบเดิม ต่างจากคนรุ่นหลังที่มีโอกาสได้เรียนหนังสือในตัวเมือง ได้พบปะกับคนต่างกลุ่ม และใช้ภาษาไทยภาคกลางในการติดต่อสื่อสารมากกว่าภาษาไทยยวน

นอกจากภาษาพูดแล้ว ชาวไทยยวนเส้าไห้ยังมีอักษรใช้ในกลุ่มของตน เรียกว่า “หนังสือยวน” ซึ่งก็คืออักษรธรรมล้านนา เมื่ออพยพมาจากเชียงใหม่ได้นำ “หนังสือยวน” นี้มาใช้ในถิ่นเส้าไห้เรื่อยมา เห็นได้จากคัมภีร์โบราณและสมุดข่อยที่พบตามวัดต่างๆ ในชุมชนไทยยวน บางส่วนมีอายุกว่าสองร้อยปี สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นของเดิมที่ชาวไทยยวนกลุ่มนี้นำมาจากเชียงใหม่ บางส่วนเป็นของที่จารขึ้นใหม่โดยนักปราชญ์ในชุมชน โดยคัดลอกจากเอกสารต้นฉบับ ทั้งที่มีอยู่เดิมตามวัดต่างๆ และที่นำมาจากทางล้านนา เนื่องจากไม่พบว่าชาวไทยยวนที่เส้าไห้แต่งหนังสือเองได้^๔

^๔ สัมภาษณ์ พิเนตร น้อยพุทธา, ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

การคัดลอกใบลานนี้ ทำให้วัดของคนยวนสมัยก่อนมีใบลานจารด้วยอักษรยวนมาก เพราะชาวไทยยวนเชื่อว่าการสร้างหนังสือยวนโดยเฉพาะคัมภีร์เทศน์ต่างๆ ถวายวัดจะได้บุญมาก ดังที่ผู้วิจัยได้สำรวจคัมภีร์ใบลานตามวัดต่างๆ พบข้อความบนหน้าปกใบลานที่ระบุชื่อผู้ศรัทธาสถาสร้างหลายฉบับ สอบถามพระสงฆ์ในชุมชนพบว่า ในอดีตชาวบ้านผู้มีศรัทธาจะถวายคัมภีร์เทศน์ จะนิมนต์ให้พระสงฆ์หรือนักปราชญ์ในชุมชนจารหนังสือยวนลงในใบลาน จัดงานฉลองหนังสือในช่วงเดือนสี่หรือเดือนมีนาคมซึ่งเป็นช่วงจัดประเพณีสร้างหนังสือถวายวัด แล้วนิมนต์พระสงฆ์เทศน์หนังสือที่ตนถวายเมื่อเทศน์จบก็ถวายหนังสือนั้นให้แก่วัด และเมื่อถึงวันสำคัญหรือประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีสงกรานต์ ประเพณีเทศน์มหาชาติ และประเพณีเทศน์กาเผือก รวมถึงวันพระในช่วงเข้าพรรษา พระสงฆ์ก็จะนำหนังสือธัมมเหล่านั้นมาเทศน์ให้ญาติโยมฟัง เพื่อเป็นการเผยแผ่วรรณกรรมศาสนาเหล่านี้ และอบรมสั่งสอนศีลธรรมให้แก่ชาวบ้าน^๕ จะเห็นได้ว่า ประเพณีสร้างหนังสือทำให้ชุมชนไทยยวนแห่งนี้สืบทอดวรรณกรรมอันเป็นสมบัติเดิมของตนไว้ได้

นักปราชญ์ในชุมชนรุ่นก่อนหลายคนสามารถจารหนังสือยวนลงบนใบลานด้วยลายมือที่สวยงาม เช่น หลวงพ่อบ้าย วัดพระยาทต และ พระโอง วัดต้นตาล เป็นต้น ในอดีตชายชาวไทยยวนทุกคนได้เรียนอักษรธรรมล้านนาหรืออักษรยวนกันที่วัดระหว่างบวช จึงทำให้มีผู้รู้อักษรธรรมล้านนาในชุมชนจำนวนมาก ต่างจากปัจจุบันที่พระสงฆ์ผู้อ่านและเขียนอักษรธรรมล้านนาได้เหลือจำนวนน้อย และชายชาวไทยยวนที่บวชก็บวชกัน ๗-๑๕ วัน จึงมีเวลาไม่เพียงพอสำหรับการเรียนและฝึกฝน ปัจจัยทั้งด้านผู้สอนและผู้เรียนทำให้การถ่ายทอดความรู้เรื่องอักษรธรรมล้านนาหรืออักษรยวนซึ่งเป็นตัวอักษรดั้งเดิมของชาวไทยยวนนั้นขาดการสืบทอด ผู้รู้อักษรธรรมล้านนาในชุมชนไทยยวนที่เสาะให้จึงเหลือจำนวนน้อย

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๘ มีการสำรวจคัมภีร์ใบลานในวัดของชุมชนไทยยวนอำเภอเส้าให้ จังหวัดสระบุรี ตามโครงการของสยามสมาคมในพระบรมราชูปถัมภ์ ผู้สำรวจคือ นายสมบุญรณ์ กำเนิดจันทร์ พบว่ามีใบลานและสมุดข่อย บันทึกด้วยอักษรยวน ภาษายวนและภาษาบาลี กระจายอยู่ตามวัดต่างๆ ในเขตอำเภอเส้าให้ ถึง ๖๗๑

^๕ สัมภาษณ์ พระครูประโชติกิจจาภิวัฒน์, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

ลำดับ เมื่อคัดรายชื่อเรื่องที่ย้ำกันออกแล้ว จะได้รายชื่อหนังสือยวนทั้งสิ้น ๑๙๖ เรื่อง แบ่งประเภทได้ดังนี้^๖

๑) ประเภทที่เป็นภาษาบาลีทั้งหมด มี ๕ เรื่อง คือ คาถาพัน ผูก ๑-๒ สัมปภาณีโมกข์ สวดมนต์ ๑๒ ตำนาน มาติกา ผูก ๕ และกรรมวาจา

๒) ประเภทตำรา-ตำนานต่างๆ มี ๒๓ เรื่อง เช่น ตำรายาหุลือต ตำรา รักษาฝีต่างๆ สิบขะตา สะเดาะเคราะห์ เรียกขวัญข้าว กฎหมายลักษณะทาส ตำนานพระอินทร์สำรวมธาตุ และตำนานพระเจ้า ๕ พระองค์ เป็นต้น

๓) ประเภทธรรมะคำสอน มี ๖๖ เรื่อง เช่น นิพพานสูตร พระอภิธรรม เจ็ดคัมภีร์ ยอดพระไตรปิฎก ปฐมสมโพธิ มงคลทีปนี คติธรรมสอนโลก และช้าง ๒ งา ปลา ๓ เจียง เป็นต้น

๔) ประเภทอานิสงส์ต่างๆ มี ๑๔ เรื่อง เช่น อานิสงส์ปราสาทผึ้ง อานิสงส์ ออกพรรษา อานิสงส์อภิธรรม อานิสงส์เวสสันดร อานิสงส์ผีตาย และอานิสงส์ พิฎกะทั้งสาม เป็นต้น

๕) ประเภทนิทาน-ชาดก มี ๖๑ เรื่อง เช่น กาเหวือ พระมาลัย หงส์หิน บั้วระวงษ์ พระธาตุตะไก่ อ้ายร้อยยอด ชมพู่ราชะแดงเขียว ทุกขติยะกุมาร และ กิ่งก่าคำ เป็นต้น

ปัจจุบันหนังสือยวนเหล่านี้คงเหลือไม่ครบตามจำนวน จากการสัมภาษณ์ และลงภาคสนามตามวัดต่างๆ ในชุมชนไทยยวน พบว่า ในช่วง ๓๐ ปีมานี้ ผู้รู้หนังสือ ยวนน้อยลง พระสงฆ์ตามวัดต่างๆ ก็ไม่รู้หนังสือยวน และไม่รู้วิธีเก็บรักษาใบลาน อย่างถูกต้องจึงปล่อยปละละเลยให้ใบลานและสมุดข่อยเหล่านี้ชำรุดเสียหาย เมื่อสายสนองหรือเชือกที่ร้อยใบลานขาด หน้าลานก็ปะปนกัน รวบรวมดั้งเดิมได้ยาก บางวัดได้นำใบลานเหล่านี้ไปเป็นมวลสารในการสร้างวัตถุมงคล บางวัดก็เผาทำลาย เนื่องจากสภาพใบลานเสียหายอย่างมากก็มี

^๖ สมบูรณ์ กำเนิดจันทร์, การสำรวจคำภีร์ใบลานภาษาไทยยวน อำเภอเส้าให้ จังหวัดสระบุรี ([ม.ป.ท.]: [ม.ป.ท.], ๒๕๐๘).

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าคนในชุมชนจะอ่านหนังสือยวนได้น้อยลง แต่ยังมี ความพยายามของพระสงฆ์ในชุมชนที่ปรีวรตวรณกรรมบางเรื่องจากอักษรธรรมล้านนา หรืออักษรยวนเป็นอักษรไทยปัจจุบัน สำหรับให้พระสงฆ์ใช้เทศน์ในประเพณีของชุมชน เช่น เรื่องกาเผือก ที่ใช้ในประเพณีเทศน์กาเผือกซึ่งจัดขึ้นในตอนค่ำของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ ของทุกปี

วรรณกรรมกาเผือก

วรรณกรรมเรื่องกาเผือกเป็นเรื่องที่แพร่หลาย ปรากฏหลายสำนวนใน ทุกภูมิภาคของประเทศไทย มีชื่อเรียกแตกต่างกันไป ได้แก่ แม่กาเผือก กายาว พญากาเผือก พระเจ้าห้าตน พระเจ้าห้าพระองค์ ต้นเหตุลอยกระทง แม้รายละเอียด แต่ละสำนวนจะแตกต่างกัน แต่โครงสร้างและเนื้อหาที่กล่าวถึงกำเนิดของพระพุทธเจ้า ทั้งห้าพระองค์ว่าเป็นลูกแม่กาเผือกกลับคล้ายคลึงกัน

ใจความสำคัญของนิทานเรื่องกาเผือกผูกโยงไปถึงกำเนิดของพระพุทธเจ้า ห้าพระองค์ซึ่งเป็นความเชื่อสำคัญประการหนึ่งของพุทธศาสนิกชนไทย ดังหลักฐาน ในวรรณกรรมและประเพณีต่างๆ เรื่องพระพุทธเจ้าห้าพระองค์นี้สัมพันธ์กับตำนาน พระศรีอาริย์หรือพระศรีอริยมเมตไตรย์ที่รับรู้ในสังคมไทย คนไทยส่วนใหญ่เชื่อว่า พระศรีอาริย์จะเป็นพระพุทธเจ้าองค์ที่ ๕ แห่งภัทรกัป^๒

เรื่องกาเผือกนี้สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในภัทรกัปและ พระศรีอาริย์ สันนิษฐานว่าเป็นนิทานพื้นบ้านที่นักปราชญ์ท้องถิ่นแต่งขึ้น แพร่หลาย ผ่านการเทศน์และคติการสร้างหนังสืออัมม์

เรื่องกาเผือกกล่าวถึงกำเนิดของพระเจ้าห้าพระองค์ว่าล้วนเป็นลูกกาเผือก ด้วยกันนั้น ถือได้ว่าเป็นเรื่องสำคัญในวัฒนธรรมชาวบ้าน แสดงให้เห็นความคิดของ คนไทยเรื่องความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธเจ้าในภัทรกัปทั้ง ๕ พระองค์ ซึ่งพบได้ ทุกภาคของประเทศไทย โดยเล่าให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าห้าพระองค์เป็นพี่น้องเกิด

^๒ ประคอง นิมมานเหมินท์, **ปริทรรศน์วรรณกรรมพุทธศาสนา** (กรุงเทพฯ: ภาควิชา ภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๕๖.

ร่วมท้องแม่กาเผือกด้วยกัน ความเป็นพี่น้องในที่นี้นั้น อภิลักษณ์ เกษมผลกุล^๔ กล่าวว่า เป็นการแสดงให้เห็นความสัมพันธ์ระหว่างพระโคตมะและพระศรีอารียในสถานะที่อยู่ใน “วงศ์ของพุทธะ” ที่นับเนื่องกันเป็นวงศ์ด้วยการบำเพ็ญบารมีเป็นพระพุทธเจ้า ให้เป็นวงศ์แบบปฤชชน ซึ่งทำให้พระศรีอารียมีความศักดิ์สิทธิ์และมีญาติพี่น้องและครอบครัว

ความแพร่หลายของเรื่องกาเผือกในภาคเหนือปรากฏในวรรณกรรม มุขปาฐะ ทั้งนิทานมุขปาฐะที่ชาวบ้านเล่าสืบต่อกันมา ได้แก่ นิทานเรื่อง “แม่กาเผือก หรือพระเจ้าห้าตน” เรื่อง “พระพุทธเจ้าห้าพระองค์” และวรรณกรรมลายลักษณ์ ในรูปแบบของนิทานและคัมภีร์ ได้แก่ เรื่อง “กาเผือก” และเรื่อง “อานิสงส์ผาง ประทีป/ประทีป” และยังมี “หนังสือธรรมเรื่องกาเผือก” ที่พิมพ์เป็นอักษรไทย นอกจากวรรณกรรมแล้ว ยังพบได้จากจิตรกรรมและสถาปัตยกรรม ตำนานสถานที่ รวมถึงประเพณีพิธีกรรมที่ปรากฏในท้องถิ่นต่างๆ ของภาคเหนืออีกด้วย เช่น ภาพจิตรกรรมฝาผนัง เรื่อง “พระเจ้าห้าพระองค์และประเพณีพื้นบ้าน” ในเจดีย์พระพุทธบาทสี่รอย วัดป่าดาราภิรมย์ อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่ รูปปั้นของแม่กาเผือกและพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ที่ “ลานแม่กาเผือก พระพุทธเจ้า ๕ พระองค์” ณ ศูนย์พัฒนาศีลธรรมเวียงกาหลง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

นอกจากในท้องถิ่นต่างๆ ของภาคเหนือที่ปรากฏความแพร่หลายของเรื่องกาเผือกแล้ว จากการลงเก็บข้อมูลภาคสนามในชุมชนไทยยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี ผู้วิจัยยังพบภาพจิตรกรรมเรื่องกาเผือก ที่วัดต้นตาล ตำบลต้นตาล อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรีอีกด้วย ภาพจิตรกรรมดังกล่าววาดขึ้นใหม่หลังการบูรณะวิหาร ประมาณ พ.ศ. ๒๕๔๐ บนผนังด้านตรงข้ามพระประธาน โดยจิตรกรชาวไทยยวน ชาวบ้านเล่าว่าแต่เดิมไม่มีภาพเขียนบนฝาผนัง มีเพียงผ้าพระบฏเรื่องมหาชาติ ห้อยไว้ข้างผนัง นอกจากนี้ภายในวิหารยังมีตู้เก็บคัมภีร์ไบเบิลานอายุกว่าร้อยปีจำนวน ๔ ตู้ ภายในพบไบเบิลานที่จารด้วยอักษรขอมและอักษรธรรมล้านนาหรือตัวยวนจำนวนมาก มีทั้งคัมภีร์ทางศาสนาและนิทานพื้นบ้าน นับเป็นวัดที่มีคัมภีร์ไบเบิลานเก็บไว้

^๔ อภิลักษณ์ เกษมผลกุล, “ตำนานพระศรีอารียในสังคมไทย: การสร้างสรรค์และบทบาท,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒), หน้า ๒๒๕-๒๓๐.

มากที่สุด ในชุมชน ผู้วิจัยสำรวจพบใบลานเรื่องกาเผือกในตู้คัมภีร์เหล่านี้จำนวน ๒ ฉบับ ซึ่งจะกล่าวถึงรายละเอียดต่อไป

เมื่อให้ชาวไทยยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี อายุ ๔๐ ปีขึ้นไปเล่าให้ฟัง ว่าเรื่องกาเผือกเป็นอย่างไร ทุกคนจะกล่าวถึงอนุภาคตัวละครและเหตุการณ์สำคัญ คล้ายๆ กัน คือ แมงกาเผือก, ไข่ ๕ ฟอง, พายุใหญ่พัดโขดก้นน้ำ, แม่เลี้ยงที่เป็นสัตว์ ทั้ง ๕ ชนิด, ไข่ฟักออกมาเป็นคน, ฝ่ายพันรูปตินกา, พระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ เป็นต้น ส่วนใหญ่จะกล่าวถึง “ประทีปตินกา” ที่ใช้จุดบูชาแมงกาเผือกผู้เป็นมารดาของ พระเจ้าทั้งห้าพระองค์ และการเทศน์กาเผือกในเดือนยี่ของภาคเหนือหรือเดือน สิบสองของภาคกลางอีกด้วย

ประเพณีเทศน์กาเผือกจะจัดในตอนค่ำของวันเพ็ญเดือนสิบสอง ชาวไทย ยวนจะนำฝ้ายมาพันเป็นรูปตินกาใส่ในถ้วย มีน้ำมันมะพร้าวใส่ไว้พอเป็นเชื้อเพลิง นำไปรวมกันที่วัด แล้วนิมนต์พระสงฆ์เทศน์เรื่องกาเผือก ตามเนื้อเรื่องที่ว่าแมงกาเผือก เป็นมารดาของพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ ขณะฟังเทศน์ผู้ฟังก็จะจุดฝ้ายตินกาที่ด้วย ของตนเป็นการบูชาคัมภีร์เทศน์แมงกาเผือก และพระเจ้าห้าพระองค์ คือ พระกุกกุสันธะ พระโกนาคมนะ พระกัสสปะ พระโคตมะ และพระศรีอริยเมตไตรย ปัจจุบันชาวบ้าน อายุ ๖๐ ปีขึ้นไปยังปฏิบัติพิธีกรรมนี้อยู่

ประเพณีเทศน์กาเผือกและจุดประทีปตินกาเป็นประเพณีที่มุ่งเน้นการบูชา และรำลึกถึงแมงกาเผือกผู้เป็นมารดาของพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ เป็นความเชื่อ ของชาวล้านนาที่สืบทอดในชุมชนไทยยวนในอำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี คู่กับคัมภีร์ เทศน์เรื่องกาเผือกมานานแล้ว

เรื่องยอกาเผือก

เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าบำเพ็ญเพียรอยู่ใต้ต้นไทร มีพ่อค้าสองคนพี่น้อง จากเมืองอุตตระธัญวัตดินคร นำเอาข้าวสารไปขายยังเมืองสุวรรณภูมิ เมื่อมาถึง กลางป่าได้หลงทางจนมาพบกับพระพุทธเจ้า จึงจัดข้าวปลาถวายพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าประทานพระเกศาธาตุให้นายพ่อค้าสองพี่น้อง คนละ ๔ เส้น และให้ นำไปประดิษฐานบนดอยสิงคุตระ อันเป็นที่พระพุทธเจ้าและพี่น้องทั้ง ๔ ได้มีสังขะ

อธิษฐานต่อกันไว้เมื่อได้เกิดเป็นลูกกาเผือกในอดีตชาติ พอค้าสองพี่น้องจึงอาราธนาให้พระพุทธเจ้าเล่าเรื่องราวเมื่อครั้งเกิดเป็นลูกกาเผือก ความว่า

ในสมัยเริ่มต้นกับ มีแม่กาเผือกตัวหนึ่งทำรังอยู่บนต้นไม้ใกล้แม่น้ำ ในรังนั้นมีไข่ ๕ ฟอง วันหนึ่งขณะที่แม่กาเผือกออกไปหาเหยื่อ เกิดพายุใหญ่พัดไข่ของแม่กาเผือกทั้ง ๕ ฟองตกลงน้ำ ไข่ทั้ง ๕ ฟองไหลไปตามกระแสน้ำ มีสัตว์ ๕ ชนิดพบไข่และเก็บไข่นั้นไปเลี้ยงดู คือ แม่ไก่ แม่นาค แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์ ต่อมาไข่ทั้ง ๕ ฟอง ฟักออกมากลายเป็นมนุษย์เพศชาย เมื่อเจริญวัยขึ้นต่างเบียดหยามต่อเพศฆราวาส จึงลamarดาบุญธรรมไปบวชเป็นฤๅษี วันหนึ่งฤๅษีทั้งห้าบังเอิญพบกันที่ไร่ร่มไม้แห่งหนึ่ง ต่างก็ถามถึงบิดามารดาและนามของแต่ละคน ได้คำตอบว่ามารดานั้นไม่มี มีแต่มารดาบุญธรรมที่เป็นไก่ นาค เต่า โคน และราชสีห์ และมีชื่อตามมารดาบุญธรรม คือ กุกกุกสันโธ-วงศ์ไก่ โคนาคมนโน-วงศ์นาค กัสสโป-วงศ์เต่า โคตโม-วงศ์โค และมหาสาสีโ-วงศ์ราชสีห์ เมื่อได้ถามกันก็รู้ว่าหมู่ตนเป็นลูกกาเผือกเหมือนกัน จึงชวนกันอธิษฐานขอให้ได้พบมารดาที่แท้ของตน ขาฎีกามหาพรหมเมื่อทราบเหตุก็แปลงเป็นกาเผือก มาเล่าเรื่องในอดีตให้ลูกทั้งห้าฟังว่า วันที่เกิดพายุใหญ่แม่กาเผือกกลับมาไม่พบไข่ของตน ก็เสียใจร้องไห้จนอกแตกตายได้ไปเกิดเป็นขาฎีกามหาพรหมอยู่บนสวรรค์ ฤๅษีทั้งห้าปรารถนาจะไหว้และบูชาคุณมารดาแม่กาเผือกจึงเอาฝ้ายดิบมาพันทำเป็นตีนกาและมอบให้แก่ลูกทั้งห้า เพื่อจุดเป็นประทีปบูชาคุณมารดาในเดือนนี้

วรรณกรรมเรื่องกาเผือกในชุมชนไทยยวน อำเภอเส้าไห้ จังหวัดสระบุรี

การสำรวจใบลานในชุมชนไทยยวนทั้งตามวัดและตามบ้าน พบต้นฉบับเรื่องกาเผือกจำนวน ๖ ฉบับ จากวัดต้นตาล ๓ ฉบับ และวัดโพธิ์ ๓ ฉบับ ผู้วิจัยได้ใช้ชื่อใบลานตามหน้าปก ระบุชื่อวัดตามลำดับ ที่พบในเครื่องหมาย () มีรายละเอียดดังนี้

๑. กาเผือก (กาเผือกฉบับวัดต้นตาล ๑)

สถานที่ : วัดต้นตาล ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี
วัสดุ : ใบลาน
เส้น : จาร
อักษร : ธรรมล้านนา
ภาษา : ไทยล้านนาและบาลี
ผู้จาร : ไม่ระบุชื่อผู้จาร
สภาพ : ค่อนข้างสมบูรณ์ มีเชื้อราเล็กน้อย ตัวอักษรเลือนราง
รายละเอียดบนปกหน้า : หน้าทับบเค้ากาเผือก แลนา

๒. ไวหารภทิตตินิกา (กาเผือกฉบับวัดต้นตาล ๒)

สถานที่ : วัดต้นตาล ตำบลต้นตาล อำเภอเสนาให้ จังหวัดสระบุรี
วัสดุ : ใบลาน
เส้น : จาร
อักษร : ธรรมล้านนา
ภาษา : ไทยล้านนาและบาลี
ผู้จาร : น้อยคม สันนิษฐานจากข้อความในใบลานหน้าสุดท้ายที่ระบุ
ว่า “สัทธาปะถะ น้อยคมได้สร้างกำเผือกไว้ขอหื้อได้ถึง
นิพพาน แทเทอ”

สภาพ : สมบูรณ์ ตัวอักษรชัดเจน
รายละเอียดบนปกหน้า : ไวรารภที่ตตินกาผูกเด็ยมี ๑๒ ใบ

๓. พระยากำเพ็อก (กาเพ็อกฉบับวัดต้นตาล ๓)

สถานที่ : วัดต้นตาล ตำบลต้นตาล อำเภอเสาว์ให้ จังหวัดสระบุรี
วัสดุ : ใบลาน
เส้น : จาร
อักษร : ไทย
ภาษา : ไทยล้านนาและบาลี
ผู้จาร : ไม่ระบุชื่อผู้จาร แต่จากสัมภาษณ์คนในชุมชนได้ข้อมูลว่า
ผู้จารคือ หลวงพ่อป้าย อนุมุตฺโต
สภาพ : ค่อนข้างสมบูรณ์ ใบลานโค้งงอและมีเชื้อราเล็กน้อย
เนื่องจากถูกความชื้น ตัวอักษรชัดเจน แต่ลายมืออ่าน
ค่อนข้างยาก
รายละเอียดบนปกหน้า : หน้าต้น พระยากำเพ็อก ศรีทธาของนาง.....เป็นผู้สร้าง
ไว้ในศาสนา เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๔๔ ปีมะเส็ง

๔. พระยากาเพ็อก (กาเพ็อกฉบับวัดโพธิ์ ๑)

สถานที่ : วัดโพธิ์ ตำบลพระยาท อำเภอเสาว์ให้ จังหวัดสระบุรี
วัสดุ : ใบลาน

เส้น : จาร
อักษร : ธรรมล้านนา
ภาษา : ไทยล้านนาและบาลี
ผู้จาร : ผู้ใหญ่ทา บุญธรรม^๔
สภาพ : สมบูรณ์ ตัวหนังสือชัดเจน
รายละเอียดบนปกหน้า : หน้าต้นทลั็บเกล้าพระยากาเผือก แลนา วัดโพธิ์ ตำบล
พระยาต อำเภอสงขลา จังหวัดสระบุรี กัณฑ์เทศน์กำเผือก
แบบภาษายวนพื้นบ้านเฮา กำเผือกหรือพระเจ้า ๕ พระองค์
นั่นเอง นิยมเทศน์กัน ในวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒

๕. หนังสือเทศน์กำเผือก (กาเผือกฉบับวัดโพธิ์ ๒)

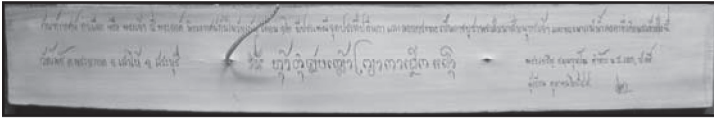

สถานที่ : วัดโพธิ์ ตำบลพระยาต อำเภอสงขลา จังหวัดสระบุรี
วัสดุ : กระดาษ
เส้น : พิมพ์
อักษร : ไทย
ภาษา : ไทยล้านนาและบาลี
ผู้พิมพ์ : พระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโธ
สภาพ : สมบูรณ์ พิมพ์ในกระดาษสีเหลืองอ่อน และพับคล้ายใบลาน

^๔ ผู้ใหญ่ทา บุญธรรม เป็นนักปราชญ์ชาวไทยยวนที่สามารถอ่านและเขียนอักษรธรรมล้านนาหรือตัวยวนได้อย่างแตกฉาน ท่านเสียชีวิตในช่วงที่ผู้วิจัยเริ่มเก็บข้อมูล

รายละเอียดบนปกหน้า : หนังสือเทศน์ก่าเผือก เขียนเป็นอักษรไทยให้เทศน์เป็นภาษา
ญวน เรียบเรียงพิมพ์โดยพระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโฒ วัดโพธิ์
ตำบลพระยาท อำเภอสายใต้ จังหวัดสระบุรี ๙ มกราคม
๒๕๕๐

๖. พระยาภาเผือก (กาเผือกฉบับวัดโพธิ์ ๓)

สถานที่ : วัดโพธิ์ ตำบลพระยาท อำเภอสายใต้ จังหวัดสระบุรี
วัสดุ : ใบลาน
เส้น : จาร
อักษร : ธรรมล้านนาและไทย
ภาษา : ไทยล้านนาและบาลี
ผู้จาร : พระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโฒ
สภาพ : สมบูรณ์ ตัวอักษรชัดเจน
รายละเอียดบนปกหน้า : หน้าต้นทลัับเกล้าพระยาภาเผือก แลนา กัณฑ์เทศน์ กาเผือก
หรือ พระเจ้า ๕ พระองค์ นิยมเทศน์ในวันเพ็ญ เดือน ๑๒
มีประเพณีจุดประทีปตึนกาและลอยกระทงเป็นการบูชา
พระสัมมาสัมพุทธเจ้า แลขอขมาแม่น้ำคงคาที่เกิดพระเจ้า
ทั้ง ๕ วัดโพธิ์ ต.พระยาท อ.สายใต้ จ.สระบุรี พระเจริญ
ธมฺมวฑฺฒโฒ คำตีบ น.ธ.เอก, ป.ตรี ผู้เขียน ตุลาคม ๒๕๔๙

จากการศึกษาใบลานทั้ง ๖ ฉบับ ผู้วิจัยสังเกตเห็นเครื่องหมายขีดฆ่า เน้นสี และเขียนกำกับเพิ่มเติมในใบลานถึง ๓ ฉบับ คือ **พระยากาเผือก** (กาเผือกฉบับ วัดโพธิ์ ๑) จากการสัมภาษณ์พระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโฒ ผู้เก็บรักษาใบลานฉบับนี้ พบว่าเป็นสมบัติเดิมของวัดโพธิ์ที่พระสงฆ์ใช้เทศน์ในประเพณีเทศน์กาเผือกประมาณ ๑๐ ปี มาแล้ว นอกจากนี้ยังมี **กาเผือก** (กาเผือกฉบับวัดต้นตาล ๑) และ **โวหารภทิตตินกา** (กาเผือกฉบับวัดต้นตาล ๒) ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าใบลานทั้ง ๒ ฉบับนี้ น่าจะเป็นใบลานของเดิมที่จารโดยนักปราชญ์ในชุมชนและใช้เทศน์มานานแล้ว น่าสนใจว่าใบลานทั้งสองฉบับที่พบในตู้เก็บคัมภีร์ใบลานที่วัดต้นตาลนี้ ไม่ปรากฏข้อความภาษาไทยที่ระบุว่า “ให้จุดประทีปตินกา” ดังเช่นที่พบในฉบับอื่นๆ ผู้วิจัยสันนิษฐานว่าใบลานทั้งสองฉบับนี้อาจมีอายุมากกว่า ๕๐ ปี และสร้างขึ้นตั้งแต่สมัยที่คนในชุมชนไทยยวนแห่งนี้ยังสามารถอ่านอักษรธรรมล้านนาหรือตัวยวนได้

ผู้วิจัยสังเกตว่า **โวหารภทิตตินกา** (กาเผือกฉบับวัดต้นตาล ๒) มีการระบุชื่อผู้จารและความปรารถนาในการสร้างคัมภีร์ใบลานเรื่องกาเผือก ไว้ว่า “**สังฆาปะณะ น้อยคมได้สั่งกำเผือกไว้ขอหื้อได้ถึงนิพพาน เทเทอ**” นับเป็นตัวอย่างที่สะท้อนให้เห็นความเชื่อของชาวไทยยวนเรื่องอานิสงส์การถวายคัมภีร์ใบลาน

พระยากาเผือก (กาเผือกฉบับวัดต้นตาล ๓) ที่จารเป็นอักษรไทย ชาวบ้านคาดว่า มีเจ้าภาพ หรือ “เก้าครีธา” ถวายหนังสืออัมม์เรื่องนี้ให้วัด แต่อาจไม่ประสงค์ออกนาม ผู้จารจึงไม่ได้ระบุชื่อครีธาผู้ถวาย ส่วนเหตุที่จารเป็นอักษรไทย นั้นคาดว่า เป็นเพราะความต้องการของเจ้าภาพผู้ถวายหนังสืออัมม์และผู้จารที่เห็นว่าเป็นคนในชุมชนโดยเฉพาะพระสงฆ์อ่านอักษรธรรมล้านนาหรือตัวยวนได้น้อยลงจึงต้องการจารเป็นอักษรไทยเพราะหวังจะให้เผยแพร่ออกไป โดยให้พระสงฆ์ใช้อ่านและเทศน์ให้ญาติโยมฟังในวันเพ็ญเดือน ๑๒ แต่เท่าที่ชาวบ้านจำได้นั้น พบว่ายังไม่มีพระสงฆ์ในวัดใช้ใบลานฉบับนี้ในการเทศน์^{๑๐}

^{๑๐} สัมภาษณ์ มงคล พึ่งสุข, ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓.

ใบลานกาเผือกฉบับวัดโพธิ์อีก ๒ ฉบับที่คัดลอกเพิ่มเติมโดยพระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโฒ คือ **หนังสือเทศน์กาเผือก** (กาเผือกฉบับวัดโพธิ์ ๒) ที่พิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์ และ **พระยาภาเผือก** (กาเผือกฉบับวัดโพธิ์ ๓) ที่จารขึ้นใหม่นั้น ผู้คัดลอกต้องการสืบทอดและเผยแพร่เรื่องกาเผือก จึงเลือกที่จะปริวรรตจากอักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรไทย ใช้ต้นฉบับ **พระยาภาเผือก** (กาเผือกฉบับวัดโพธิ์ ๑) โดยปรับเป็นภาษาไทยให้อ่านง่าย ตัดความให้สั้นลง เหมาะกับเวลาที่จำกัด แม้ไม่ได้เหมือนต้นฉบับทุกประการ แต่ก็ยังคงโครงเรื่องเดิมไว้ เดิมตั้งใจจะจารลงในใบลาน แต่เนื่องจากหาใบลานค่อนข้างยาก จึงพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์และพับเป็นรูปแบบคล้ายคัมภีร์ใบลาน เก็บไว้ให้พระสงฆ์ในชุมชนและผู้สนใจที่ไม่สามารถอ่านอักษรธรรมล้านนาได้อ่านหรือนำไปเทศน์ได้ ตามที่ระบุไว้ในปกในว่า “เดิมเป็นหนังสือกัณฑ์เขียนบนใบลานเป็นอักษรญวน เขียนใหม่เป็นอักษรไทยแต่ให้พระผู้เทศน์เป็นภาษาญวน” (คำว่า “ญวน” ที่ปรากฏในปกในของใบลานนี้ หมายถึง “ยวน”) หนังสือเทศน์กาเผือกฉบับนี้เคยใช้เทศน์เพียงครั้งเดียวที่วัดท่าช้างเหนือ ตำบลท่าช้าง อำเภอเสาว์ให้จังหวัดสระบุรี ในประเพณีเทศน์กาเผือกเมื่อ พ.ศ. ๒๕๕๑ เหตุที่ใช้ **หนังสือเทศน์กาเผือก** (กาเผือกฉบับวัดโพธิ์ ๒) เทศน์เพียงครั้งเดียวนั้น พระสงฆ์ผู้เทศน์กล่าวว่า “เมื่ออ่านด้วยยวนด้วยสำเนียงยวน รู้สึกว่าเทศน์ได้คล่องกว่า หากอ่านด้วยไทยอาจจะหลงเป็นสำเนียงไทย”^{๑๑} จะเห็นได้ว่าการพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์และพับเป็นรูปแบบคล้ายคัมภีร์ใบลานหรือที่เรียกว่าพิมพ์เป็น “ลานเทียม” นี้ เป็นความพยายามของพระสงฆ์ที่ต้องการรักษารูปลักษณ์ของคัมภีร์ตามแบบเดิม สะท้อนให้เห็นความมุ่งหมายเพื่อให้พระสงฆ์ได้อ่านเวลาเทศน์ หรือให้ผู้มีศรัทธานำไปถวายพระสงฆ์หรือวัดเป็นธรรมทาน^{๑๒}

ส่วนฉบับ **พระยาภาเผือก** (กาเผือกฉบับวัดโพธิ์ ๓) จารขึ้นใหม่โดยย่อความจากต้นฉบับ **พระยาภาเผือก** (กาเผือกฉบับวัดโพธิ์ ๑) เพื่อใช้ในการเทศน์กาเผือกที่พระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโฒ ได้รับนิมนต์เทศน์เป็นประจำทุกปี และเห็นว่าเวลาใน

^{๑๑} สัมภาษณ์ พระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโฒ, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๒.

^{๑๒} อาทิตย์ ชีรวณิชย์กุล, “ทานและทานบารมี: ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดีไทยพุทธศาสนา,” (วิทยานิพนธ์ปริญญาพุทธศึกษบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒). หน้า ๑๗๐.

การเทศน์มีจำกัด แต่ก่อนเคยใช้ฉบับ **พระยากาเหือง** (กาเหืองฉบับวัดโพธิ์ ๑) ในการเทศน์ แต่ต้องพยายามย่อความหรือตัดตอนด้วยตนเองอยู่หลายครั้ง จึงต้องการจารฉบับที่ย่อความแล้วเพื่อความสะดวกในการเทศน์^{๑๓}

ผู้วิจัยมีความเห็นว่าแต่เดิมอาจมีใบลานเรื่องกาเหืองอยู่ตามวัดต่างๆ ในชุมชนไทยยวนมากกว่านี้ เนื่องจากเมื่อสอบถามถึงเรื่องกาเหือง พระสงฆ์และชาวบ้านโดยเฉพาะที่มีอายุ ๔๐ ปีขึ้นไปต่างก็รู้จักเรื่องนี้ พระสงฆ์บางวัดบอกว่าเมื่อก่อนมีตู้คัมภีร์เก็บใบลานไว้มากมาย แต่เนื่องจากไม่สามารถอ่านอักษรธรรมล้านนาหรือตัวยวนเหล่านั้นได้ ทำให้ไม่ทราบว่ามีเรื่องอะไรบ้าง และเก็บรักษาไม่ถูกวิธีจึงทำให้ใบลานเป็นเชื้อราหรือถูกแมลงกัด

อานิสงส์การสร้างหนังสือกาเหืองถวายวัด

ชาวไทยยวนในอำเภอเสาไห้ จังหวัดสระบุรี ได้สืบทอดวัฒนธรรมประเพณีต่างๆ ตามแบบไทยยวนทางล้านนา และมีการสืบทอดกันมาจนถึงทุกวันนี้ แม้ว่าไม่ได้มีระบบการนับเดือนแบบทางล้านนาเนื่องจากเปลี่ยนมานับตามแบบภาคกลาง แต่พบว่าประเพณีในรอบปีหลายประการยังปฏิบัติตรงตามกำหนดเดือนแบบเดิม โดยเฉพาะประเพณีการฟังเทศน์และการบูชาผางประทีปในวันเพ็ญเดือนสิบสอง หรือที่คนในชุมชนไทยยวนเรียกว่า “ประเพณีเทศน์กาเหือง”

เมื่อถึงวันเพ็ญเดือนสิบสอง วัดในชุมชนไทยยวน อำเภอเสาไห้ จะจัดประเพณีเทศน์กาเหือง ชาวไทยยวนจะนำฝ้ายพันรูปตีนกาและน้ำมันมะพร้าวไปรวมกันที่วัด แล้วนิมนต์พระสงฆ์เทศน์เรื่องกาเหือง ขณะที่ฟังเทศน์ ผู้ฟังจะจุดฝ้ายตีนกาที่ถ้วยของตนเพื่อบูชาคัมภีร์หรือธรรมเรื่องกาเหือง บูชาแม่กาเหืองและพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ ชาวบ้านเชื่อว่าการจุดประทีปตีนกาเสมือนเป็นการบูชาและรำลึกถึงแม่กาเหืองผู้เป็นมารดาของพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ แม่กาเหืองมีความสำคัญในฐานะผู้ให้กำเนิดมหาบุรุษผู้เป็นศาสดาในศาสนา บางคนยังเชื่อด้วยว่านอกเหนือจากแม่กาเหืองแล้วยังเป็นการบูชาแม่เลี้ยงของพระพุทธเจ้าห้าพระองค์ซึ่งเป็นสัตว์ ๕ ชนิด คือ แม่ไก่ แม่ناق แม่เต่า แม่โค และแม่ราชสีห์ที่ช่วยอุปการะเลี้ยงดูพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์

^{๑๓} สัมภาษณ์ พระเจริญ ธมมวฑฺฒโณ, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.

อีกด้วย ดังนั้นการจุดประทีปตีนภานี้อาจหมายรวมถึงการบูชาบรรพบุรุษด้วยความกตัญญูตามแบบอย่างของพระพุทธเจ้าทั้งห้าพระองค์ เชื่อว่าทำให้ชีวิตร่มเย็นเป็นสุข สมหวังดังปรารถนา มีปัญญาดีสว่างไสวดังเช่นแสงประทีป และได้ไปสู่นิพพาน

ความเชื่อเรื่องอานิสงส์เกี่ยวกับแม่กาเผือกนี้ ยังปรากฏในคัมภีร์ไบลาน โดยมีระบุนานิสงส์ของทั้งผู้สร้างคัมภีร์ ผู้เทศน์ และผู้ฟังอย่างชัดเจน ดังความว่า

...แม้ว่าคุณคนผู้ใด แลมีใจเจตได้สร้างได้เขียน และได้จำจ่านผู้อื่นเขียนที่อภิตี แล้วมีวัตถุข้าวของไปบูชาเอามาตามศรัทธา มีอานิสงส์อันกว้างขวางมากนกว่าที่สดบได้ ก็จักสัมฤทธิ์เป็นติมีสุขในภวณนี้และภวณภายหน้าก็จักได้ดังกำปรารถนา ชุเยื่องชูประกานบ่คลาดบ่คลาแท้ละ

แม้ว่าได้เทศนาหื้อผู้น้อยผู้ใหญ่ อุบาสกอุบาสิกาหื้อได้สดับรับฟังยังรสรธรรมเทศนาแห่งกุพระตถาคตดวงนี้ชื่อว่า กาเผือกอันพระตถาคตหากเทศนาแก่ ตบพุสสกริก ๒ พี่น้อง อันเทศนาที่เกล้าไม้มหาโพธิ์ ไม้โคโค หากจักสัมฤทธิ์ค้ำมัก คำปรารถนาแห่งสุทธานทั้งหลายทั้งมวล ก็หากมีผลอานิสงส์อันใหญ่กว้างตามคำไฟอ้างทั้งมวล ก็เสริมดังได้หันหน้าและได้ไหว่นบ้น้อมยังพระเจ้ายอดฟ้าทั้ง ๕ พระองค์ แทบพระบาทบาท

และบุคคลผู้ใดมีศรัทธาบ่น้อย ครอบค้อยถิด้อยฟังจำเอายังธรรมเทศนากาเผือกดวงอันเป็นเกล้าเกล้าแห่งพระสัพพัญญูเจ้าทั้ง ๕ พระองค์คำ บุญกรรมหากจักแต่งที่อนำแห่งตนตัวบุคคลหญิงชายทั้งหลายหื้อได้เข้าสู่แห่งห้องอันชื่อว่าเวียงยอดมหานิพพาน...^{๑๔}

อานิสงส์ของการสร้างคัมภีร์ไบลานนี้สอดคล้องกับข้อความที่ปรากฏในไบลานหน้าสุดท้ายของ **โวหารภทิตตินิกา** (กาเผือกฉบับวัดต้นตาล ๒) ที่ระบุว่ “สัทธาปะถะ น้อยคมได้สร้างกำเผือกไว้ขอหื้อได้ถึงนิพพาน แทะเทอ” สะท้อนให้เห็น

^{๑๔} ไบลานพระยากาเผือกฉบับวัดโพธิ์ ๑, หน้า ๑๓๓/๕ - ๑๔๒/๑.

ความเชื่อของชาวไทยยวนเรื่องการสร้างหนังสือเพื่ออาณิสงส์นำไปสู่นิพพาน

ผู้วิจัยสังเกตเห็นว่า เหตุที่เนื้อความแสดงอาณิสงส์ที่ระบุถึงผู้สร้างคัมภีร์ ผู้เทศน์ และผู้ฟังเรื่องกาเผือก ดังที่ปรากฏใน **พระยากาเผือก** (กาเผือกฉบับวัดโพธิ์ ๑) เป็นส่วนที่ถูกตัดออก แล้วคงไว้เพียงอาณิสงส์จากการฟังเท่านั้น อาจเป็นเพราะคนในชุมชนที่สามารถอ่านและเขียนอักษรธรรมล้านนาและจารคัมภีร์ได้ และพระสงฆ์ผู้เทศน์กาเผือกมีน้อยลง การร่วมประเพณีเทศน์กาเผือกจึงมุ่งเน้นอาณิสงส์ของผู้ฟังเป็นหลัก

บทสรุป

ชาวไทยยวนที่อำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี มีถิ่นกำเนิดเดิมอยู่ที่เมืองเชียงแสน สมัยรัชกาลที่ ๑ ได้อพยพมาตั้งถิ่นฐานที่อำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี ชาวไทยยวนที่อำเภอเสาให้โดยเฉพา รุ่นอายุ ๔๐ ปีขึ้นไปยังคงสืบทอดวัฒนธรรมและวิถีชีวิตตามแบบไทยยวน สังเกตได้จากภาษาพูดที่ยังคงใช้ภาษาถิ่นล้านนา นอกจากนี้ตามวัดต่างๆ ยังคงพบคัมภีร์ใบลานที่จารด้วยอักษรล้านนาเป็นจำนวนมาก ปัจจุบันพบว่าในชุมชนไทยยวนมีผู้รู้หนังสือยวนหรืออักษรธรรมล้านนาน้อยลง

เรื่องกาเผือกที่สัมพันธ์กับความเชื่อเรื่องพระพุทธเจ้าในภัทรกัปและพระศรีอาริย์ สันนิษฐานว่าเป็นนิทานพื้นบ้านที่แต่งขึ้นโดยนักปราชญ์ท้องถิ่นล้านนา พบว่ายังสืบทอดและเป็นที่รับรู้ของชาวไทยยวน อำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี ในอดีตพระสงฆ์เป็นผู้อ่านคัมภีร์ใบลานเรื่องกาเผือกฉบับที่จารด้วยอักษรธรรมล้านนาหรือตัวยวนและเทศน์เป็นสำเนียงยวนให้ชาวบ้านฟังในตอนค่ำของวันขึ้น ๑๕ ค่ำ เดือน ๑๒ และชาวบ้านจะจุดประทัดตีนกาบูชาแม่กาเผือก ปัจจุบันพบว่ามี การปริวรรตใบลานเรื่องกาเผือกซึ่งนับเป็นสมบัติของชุมชนไทยยวนที่อำเภอเสาให้ จากอักษรธรรมล้านนาเป็นอักษรไทยเพื่อเผยแพร่ในชุมชน

จากการสำรวจวัดต่างๆ ในชุมชนไทยยวน อำเภอเสาให้ จังหวัดสระบุรี ผู้วิจัยได้พบต้นฉบับใบลานเรื่องกาเผือก จากวัดต้นตาล ๓ ฉบับ และวัดโพธิ์ ๓ ฉบับ รวม ๖ ฉบับ คือ

๑. กาเผือก (กาเผือกฉบับวัดต้นตาล ๑)
๒. ไวหารภทิตตินิกา (กาเผือกฉบับวัดต้นตาล ๒)

๓. พระยากำเพ็ญ (กาเพ็ญฉบับวัดต้นตาล ๓)
๔. พระยากาเพ็ญ (กาเพ็ญฉบับวัดโพธิ์ ๑)
๕. หนังสือเทศน์กำเพ็ญ (กาเพ็ญฉบับวัดโพธิ์ ๒)
๖. พระยากาเพ็ญ (กาเพ็ญฉบับวัดโพธิ์ ๓)

การวิจัยครั้งนี้ช่วยกระตุ้นให้คนในชุมชนเห็นความสำคัญของวรรณกรรมของท้องถิ่นที่ปรากฏในรูปแบบวรรณกรรมมุขปาฐะ วรรณกรรมโบราณ ความเชื่อ และประเพณีของตน เพื่อจะได้ช่วยกันดูแลรักษาสมบัติเดิมของตนต่อไปได้อีกทางหนึ่งด้วย

บรรณานุกรม

- ทิพากรวงศ์, เจ้าพระยา. **พระราชพงศาวดารกรุงรัตนโกสินทร์ รัชกาลที่ ๑.**
พิมพ์ครั้งที่ ๗. กรุงเทพฯ: กองวรรณคดีและประวัติศาสตร์ กรมศิลปากร,
๒๕๔๕.
- ประคอง นิมมานเหมินท์. **ปริทรรศน์วรรณกรรมพุทธศาสนา.** กรุงเทพฯ: ภาควิชา
ภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระยาภาเยือกฉบับวัดโพธิ์ ๑.**
พิเนตร น้อยพุทธา. **ไทยยวนในจังหวัดสระบุรี. สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคกลาง**
๖ (๒๕๔๒): ๒๔๗๐.
- สงวน ไชติสุขรัตน์. **ไทยยวน-คนเมือง.** กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์, ๒๕๑๒.
- สมบุญ กำเนิดจันทร์. **การสำรวจคำภีร์โบราณภาษาไทยยวน อำเภอเสนาห์ จังหวัด**
สระบุรี [ม.ป.ท.: ม.ป.พ.], ๒๕๐๘.
- อภิลักษณ์ เกษมผลกุล. **ตำนานพระศรีอารียะในสังคมไทย: การสร้างสรรค์และบทบาท.**
วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.
- อาทิตย์ ชีรวณิชกุล. **ทานและทานบารมี: ความสำคัญที่มีต่อการรังสรรค์วรรณคดี**
ไทยพุทธศาสนา. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎีบัณฑิต ภาควิชาภาษาไทย
คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๕๒.

สัมภาษณ์

- พระครูประโชติกิจจาภิวัฒน์. **เจ้าอาวาสวัดเขตสว่าง, ๑ พฤษภาคม ๒๕๕๓.**
- พระเจริญ ธมฺมวฑฺฒโฒ คำต๊ิบ, ๑๒ ธันวาคม ๒๕๕๒ และ ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๕๓.
- พิเนตร น้อยพุทธา, ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓.
- มงคล พึ่งสุข, ๓ พฤษภาคม ๒๕๕๓.